

УДК 330.101:65.011

Мороз В.М., д.держ.упр., доцент,
професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЄДНІСТЬ ТА ПРОТИРІЧЧЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЙ «ЕФЕКТИВНІСТЬ» ТА «РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ» У МЕЖАХ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

За результатами аналізу визначень ефективності та результативності, було опрацьовано концептуальні узагальнення щодо особливостей прояву їх категоріального змісту. Наведено результати порівняльного аналізу змістовних характеристик ефективності та результативності у межах теорії та практики функціонування соціально-економічної системи. Стаття містить висновки щодо єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність».

Ключові слова: ефективність, результативність, оцінювання результатів, ресурсне забезпечення, мета діяльності, трансформаційні перетворення, єдність та протиріччя категорій.

Moroz V.M., Doctor of sciences (Public Administration), Associate Professor,
Full Professor of Department of pedagogy and psychology of social systems
management
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

UNITY AND CONTRADICTIONS OF THE CONTENTS OF CATEGORIES «EFFECTIVENESS» AND «EFFICIENCY» WITHIN THE THEORY AND PRACTICE OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEM'S OPERATION

Due to the results of the analysis of definitions of efficiency and effectiveness, there were processed conceptual generalizations about the categorical features of their contents' manifestation. The results of comparative analysis of meaningful characteristics of efficiency and effectiveness within the theory and practice of socio-economic system. This article contains findings on unity and contradictions of the contents of categories «efficiency» and «effectiveness».

Key words: efficiency, effectiveness, evaluation of results, resource support, purpose of activity, conversion transformation, unity and contradictions of the categories.

Мороз В.М., д.гос.упр., доцент
професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЕДИНСТВО И ПРОТИВОРЕЧИЯ СОДЕРЖАНИЯ КАТЕГОРИЙ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ» И «РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ» В РАМКАХ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

По результатам анализа определений эффективности и результативности, были сформулированы концептуальные обобщения относительно особенностей проявления их категориального содержания. Представлены результаты сравнительного анализа содержательных характеристик эффективности и результативности в контексте теории и практики функционирования социально-экономической системы. Статья содержит выводы относительно единства и противоречий содержания категорий «эффективность» и «результативность».

Ключевые слова: эффективность, результативность, оценка результатов, ресурсное обеспечение, цель деятельности, трансформационные преобразования, единство и противоречия категорий.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах погіршення економічної динаміки в Україні відбувається скорочення податкової бази, що супроводжується зменшенням податкових надходжень до бюджету. Така тенденція призводить до недовиконання запланованого обсягу податкових надходжень до бюджету і негативно позначається на фінансуванні видаткової частини бюджету. За 2013 рік надходження до держбюджету України становили 339,180 млрд грн, що на 6,845 млрд грн, або на 1,98%, менше показника 2012 року. Загальна сума доходів зведеного бюджету України за звітний період становила 442,743 млрд грн, що на 2,711 млрд грн, або 0,61%, менше показника 2012 року. Цілком очевидно, що тенденція скорочення надходжень у державний бюджет України збережеться і у 2014 році. За результатами досліджень Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень, проведених у межах реалізації проекту «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», макроекономічна ситуація в Україні у II кварталі 2014 року залишилася несприятливою. Реальний ВВП порівняно з відповідним показником 2013 року (у постійних цінах 2007 року) зменшився на 4,7%, падіння відповідного показника спостерігалось у попередньому році на лише на 1,3% [2, с. 9]. Таке погіршення макроекономічних показників не може бути виправдано наслідками останньої світової кризи, адже порівнюючи між собою показники за II квартал 2014 року та 2013 року у країнах єврозони та Європейського Союзу, слід констатувати, що тут відбулося зростання реального ВВП на 0,7% та на 1,2% відповідно. Приймаючи до уваги вище наведене, можемо припустити, що питання наповнення доходної частини бюджету так саме як і ефективно його використання все далі частіше будуть перебувати у межах кола першочергової уваги суб'єктів державно-управлінських відносин. Крім того, проблематика ефективності набуває не абиякої значущості у межах організації функціонування систем управління та їх окремих елементів. Наприклад, Програма діяльності Кабінету Міністрів України, зміст якої було анонсовано на засіданні Уряду 9 грудня 2014 року, акцентує увагу на неефективності державного менеджменту, який у своїй єдності з втратами економіки від військових дій та загрозою втрати незалежності країною – є ключовими викликами для України [19, с. 2]. До речі питання ефективності, у тому чи іншому змісті свого багатогранного прояву, згадується у Програмі понад 10 разів, що опосередковано свідчить про актуальність порушеної проблематики.

Питання ефективності використання ресурсів, традиційно перебувають серед найбільш досліджуваних напрямів наукового пошуку у межах економічної та управлінської наукової думки. Серед останніх науково-комунікативних заходів, тематика яких тим чи іншим чином була спрямована на пошук механізмів ефективного розвитку соціально-економічної системи суспільства, промислових підприємств, територій, галузей тощо, слід виділити: II Міжнародну науково-практичну конференцію «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (14.11.2014 р., м. Запоріжжя – Класичний приватний університет); Міжнародну науково-практичну конференцію «Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика» (14–15.11.2014 р., м. Дніпропетровськ – Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»); Міжнародну науково-практичну конференцію «Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики» (13–14.06.2014 р., м. Черкаси – Черкаський державний технологічний університет). Цілком очевидно, що питання ефективності у тому чи іншому контексті прояву свого складного та багатогранного змісту є актуальним та значущим напрямом в організації наукових пошуків.

Про актуальність дослідження взаємозв'язків між ефективністю та результативністю, як на державному рівні, так і на рівні підприємств, свідчить у тому

числі й змістовна спрямованість тематики науково-дослідних робіт. Наприклад, з останніх науково-дослідних робіт, виконання яких було завершено останнім часом, слід виділити такі: «Бюджетування як інструмент ефективного управління суб'єктами господарювання, регіонами та державою в цілому» (номер державної реєстрації 0111U000107; керівник – Череп А.В.; Запорізький національний університет); «Організаційно-методичні засади аналізу ефективності функціонування підприємства» (номер державної реєстрації 0112U001219; керівник – Загородній А.Г.; Національний університет «Львівська політехніка»); «Чинники та шляхи посилення конкурентоздатності і підвищення ефективності роботи підприємств в галузях народного господарства України» (номер державної реєстрації 0107U011413; керівник – Янковий О.Г.; Одеський національний економічний університет); «Визначення критеріїв оцінки економічної ефективності використання державної підтримки окремих галузей економіки» (номер державної реєстрації 0112U005165; керівник – Корнеєв В.В.; Науково-дослідний економічний інститут). У межах кожної з цих робіт питання ефективності та результативності функціонування економічної системи або її окремих елементів набули свого унікального розвитку. Разом з тим, проблематика єдності та протиріч змісту таких категорій, як «ефективність» та «результативність» залишається відкритою для подальших досліджень, адже кожне нове коло наукового знання є не лише результатом осмислення сутності певних об'єктів та явищ, а одночасно й підґрунтям для розбудови нової наукової парадигми щодо відповідної проблематики.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Серед останніх наукових пошуків, тематична спрямованість яких пов'язана з дослідженням проблематики ефективності та результативності у межах функціонування соціально-економічної системи або взаємодії її основних елементів, слід звернути увагу на роботи Огійчука М.Ф. (монографія «Ефективність використання оборотних засобів, їх облік та оцінка» (2014 р.) – поглиблено теоретичні та практичні аспекти ефективного функціонування підприємств; надано практичні рекомендації щодо раціонального формування та забезпечення ефективного використання оборотних засобів) [14]; Решетило В.П. (монографія «Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання» (2014 р.) – досліджено фактори підвищення ефективності управління процесами формування, оптимального розміщення і реалізації потенціалу трудових ресурсів на території України) [20], Тищенко О.М. (монографія «Економічна результативність діяльності підприємств» (2005 р.) – розглянуто теоретичні основи забезпечення економічної результативності діяльності підприємств; обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до оцінювання економічної результативності діяльності підприємств) [24] та багатьох інших дослідників.

Дослідження питань взаємозв'язків змісту категорій «ефективність» та «результативність», так само як й існування певних протиріч між ними, не є принципово новим напрямом в організації наукових пошуків. В основу сучасних наукових досліджень вище визначеної проблематики, були покладені роботи Беккера Г., Брю С., Вайнінга А., Вайса К., Веймера Д., Друкера П., Долана Е., Кейнса Дж., Кліланда Д., Макконелла К., Мексона М., Моріса А., Нордгауза В., Парето В., Пітерса Т., Самуельсона П., Саймона Г., Сінкома Д., Стигліця Дж., Стіглера Дж., Уотерена Р. та багатьох інших відомих вчених. Проблематика співвідношення змісту категорій «ефективність» та «результативність» у тому чи іншому прояві свого складного та багатогранного змісту, знайшла своє відображення у дослідженнях Барабаша П.С., Барського Ю.М., Березівського П.С., Божидарніка Т.В., Бурлаки Г.Г., Вахович І.М., Герасимчук З.В., Гончарова Ю.В., Гончарука А.Г., Дейнеки А.В., Дмитрієва І.А., Дорофійенка В.В., Єрмошенка М.М., Ковальської Л.Л.,

Кондрашихіна А.Б., Косянчук Т.Ф., Крисанова Д.Ф., Лігоненко Л.О., Момота О.І., Мочерного С.В., Подольчака Н.Ю., Поліщук Н.В., Прядко В.В., Салиги К.С., Слав'юка Р.А., Сича Є.М. Сторонянської І.З., Череп А.В. та багатьох інших дослідників.

Не дивлячись на підвищений рівень наукової уваги до порушеної проблематики, окремі питання єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність» залишаються відкритими для подальших наукових пошуків. Наявність простору для організації наукових досліджень відповідного спрямування пов'язана не з принциповою новизною предмету наукового пошуку, а перш за все, з динамікою його зміни та новими умовами прояву його складових елементів.

Формулювання цілей дослідження. З'ясувати діалектику єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність» в контексті особливостей прояву теорії та практики функціонування соціально-економічної системи.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Вище ми звернули увагу на той факт, що дослідження змісту категорій ефективності та результативності не є новим напрямом в організації наукових пошуків. Основні підходи до тлумачення відповідних категорій подано у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Зміст категорії «ефективність» в контексті наукових поглядів вчених-економістів

п/н, №	автор визначення	визначення
1	Андрійчук В. Г.	ефективність – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат. Серед основних різновидів ефективності виділяють технологічну, економічну і соціальну [1, с. 397]
2	Гончарук А.Г.	ефективність виробництва зазвичай пов'язують з його метою й розуміють як результативність, повноту досягнення мети, співвідношення отриманого результату й витрат. Ефективність класифікується за такими її видами: економічна, технічна, аллокативна, структурна, соціальна, Х-ефективність тощо [5, с. 8]
3	Косянчук Т.Ф., Галкіна Ю.Г.	ефективність виробництва являє собою комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний час. Ефективність виробництва і результативність системи – це по суті терміни-синоніми, які характеризують одні й ті ж результативні процеси [11, с. 123]
4	Мочерний С.В.	ефективність це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [8, с. 508]
5	Парето В.	модель економічної ефективності передбачає такий розподіл ресурсів, за якого будь-яка його зміна погіршує добробут хоча б одного із суб'єктів економічної системи, тобто по відношенню до суспільства, досягнення економічної

		ефективності характеризується станом максимально можливого рівня добробуту [16]
6	Подольчак Н.Ю.	поняття «ефективність», яке характеризує досягнення балансу, рівноваги між протилежностями із урахуванням інституційних обмежень та часових меж. В економіці ефективність найчастіше асоціюється з оптимальністю дій, способів, механізмів реалізації або станом суб'єкта за наявності альтернатив та проявляється через співвідношення між метою (цілями) та одержаними результатами, затраченими ресурсами, обставинами зовнішнього середовища, а також часовими межами. Тобто ефективність забезпечується за умов, що сприяють досягненню рівноваги між такими протилежностями: попиту та пропозиції, цілей зацікавлених сторін, активів та пасивів організації, власних та залучених ресурсів, отриманих результатів та витрат на їх одержання тощо [17, с. 8–9]
7	Самуельсон П., Нордгауз В	економічна ефективність означає отримання даного обсягу продукції при найменших затратах рідкісних ресурсів, причому як продукція, так і ресурси вимірюються у вартісному виразі [21, с. 359]
8	Сич Є.М., Хотько Т.В.	ефективність є досить містким поняттям, що включає в себе оцінювання результатів діяльності підприємства за різними напрямками та може включати в себе виробничу, фінансову, інвестиційну й інші види ефективності. На яку саме з її сторін буде акцентовано увагу при проведенні оцінювання, залежить від конкретних потреб та умов [22]

Приймаючи до уваги наведені у таблиці 1 тлумачення категорії ефективності, спробуємо визначити концепт її змісту.

По-перше, майже кожне з наведених у таблиці 1 визначень ефективності акцентує увагу на кількості (обсязі) використаних для досягнення встановленої мети ресурсів, сил, засобів тощо. Ефективність розглядається в контексті порівняння (співвідношення) обсягу витрачених ресурсів з обсягом виробництва продукції або з отриманим результатом. Слід звернути увагу, що ефективність передбачає наявність не стільки самого факту результату, скільки його обґрунтованість з точки зору витрачених зусиль та ресурсів. Нагадаємо, переважна більшість економічних словників в основу тлумачення сутності ефективності покладає категорію ефекту, який розглядається як різниця між результатами економічної діяльності та витратами на неї. Крім того, ефект є результатом, який «характеризує успішність, корисність функціонування окремого процесу або системи в цілому, тобто позитивні тенденції в розвитку господарюючого суб'єкта» [6, с. 234], а отже й ефективність, як правило, розглядається через призму успішності функціонування системи та її розвитку. У межах економічної наукової думки ми можемо зустріти своєрідне протиставлення змісту таких понять як «ефект» та «деструкція» (лат. «dēstrūctio» – руйнування), що певним чином підтверджує вище наведену думку щодо сприйняття ефективності на рівні успішності (задоволеності суб'єкта отриманим результатом). Таким чином, ефективність відображає прогресивні зміни якості відповідного об'єкту (не слід ототожнювати з розвитком об'єкту).

По-друге, наведені у таблиці 1 визначення ефективності апелюють до необхідності оцінювання отриманих результатів (економічних, соціальних, суспільних тощо). Питання полягає у тому, що оцінювання, відповідно до природи свого

існування, як правило, розглядається через призму суб'єктивного сприйняття. Це пов'язано насамперед з тим, що критерії оцінювання не є об'єктивними, а отже і результат оцінювання, у свою чергу, не може претендувати на об'єктивність (оцінювання одного і того самого явища або результату за різними критеріями може дати протилежні результати в контексті з'ясування рівня його ефективності). Крім того, можливості для проведення об'єктивного оцінювання є обмеженими у тому числі й через неможливість експертів абстрагуватися від зовнішніх впливів, які тим чи іншим чином впливають на процес вимірювання. Девід Л. Веймер та Ейден Р. Вайнінг звертають увагу на важливість стосунків між клієнтом (замовником оцінювання) та експертом (суб'єктом який проводить оцінювання) [4]. Як правило, експерту платять за створення специфічного продукту, якість опрацювання якого визначає можливість продовження співпраці між замовником та виконавцем оцінювання. Якщо експерти бажають бути найнятими для надання послуг і в майбутньому, то вони повинні провести корисний для клієнта аналіз. Безумовно, що для консультанта існує велика спокуса догодити клієнту бажаним результатом [3], а отже і об'єктивність оцінювання може бути поставлена під сумнів. Отже, ефективність, за умов певних абстрагувань, може бути розглянута на рівні суб'єктивної величини, адже її рівень залежить не лише від системи критеріїв (індикаторів), які використовуються для проведення аналізу, а у тому числі й від вподобань експерта щодо доступних до використання методів оцінювання та корисності опрацьованих ним для замовника результатів. До речі, вище наведена теза може бути використана і для характеристики змісту результативності.

По-третє, ефективність є складною та багатогранною за змістом свого прояву економічною категорією, яка займає одне з центральних місць у понятійному апараті економічної наукової думки. Проблематика ефективності тісно пов'язана з питаннями ресурсного забезпечення та організацією збуту продукції. На переконання Макконелла К. та Брю С., ефективність характеризує зв'язок між кількістю одиниць обмежених ресурсів, які були використані в процесі виробництва, та кількістю отриманою продукту [12]. Для подальшого дослідження, акцент уваги на «обмежених ресурсах» є надзвичайно важливим, до змісту якого ми ще повернемось. На діалектичну єдність категорії ефективності з витраченими ресурсами вказують Кондрашова В.К. та Ісаєва О.Г., які сформулювали визначення ефективності виробничої діяльності через раціональне використання трудових, технічних, матеріальних та фінансових ресурсів. На думку вчених ефективність може бути виміряна за допомогою таких критеріїв як продуктивність, фондівіддача та матеріаломісткість [10]. Ключовим аспектом вище наведеної тези є звернення уваги дослідників на «раціональне використання ресурсів», що також є важливим для розуміння логіки підсумкових висновків.

Наведені вище узагальнення, не вичерпують всієї глибини змісту категорії ефективності, а отже сформульовані висновки, не можуть бути розглянуті на рівні підсумкових узагальнень. Разом з тим, зміст отриманих нами висновків є достатнім підґрунтям для продовження дослідження у межах визначеної мети наукового пошуку.

Таблиця 2

Зміст категорії «результативність» в контексті наукових поглядів вчених-економістів

п/н,	автор	визначення
------	-------	------------

№	визначення	
1	Гросул В.А., Аванесова Н.Е.	результативність відображає ступінь досягнення запланованих показників або поставлених цілей, а ефективність – це поняття, що характеризує позитивну динаміку розвитку господарюючого суб’єкта [6, с. 234]
2	Друкер П.	результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей; «результативність» (effectiveness) означає «робити правильні речі» (doing the right things), а «ефективність» - «робити речі правильно» (doing things right), тобто «результативність» і «ефективність» пов’язані між собою: по-перше, визначають правильний цільовий орієнтир діяльності суб’єкта; по-друге, намагаються досягти встановленої цілі (досягти орієнтир) з використанням мінімальної кількості ресурсів [7]
3	Косянчук Т.Ф., Галкіна Ю.Г.	поняття «результативність» та «ефективність» є ідентичними. Результативність виробництва знаходить конкретний кількісний вираз у взаємопов’язаній системі показників економічної ефективності, характеризуючи ефективність використання основних елементів виробничого процесу [11, с. 123–124]
4	Момот О.І., Демченко А.О.	результативність – певний показник деякого процесу, показник того, що в кінці процесу виходить щось, заздалегідь заплановане. Під результативністю організації розуміється її здатність досягти встановлених зовнішніх цілей, націленість на те, щоб усі її організаційні рішення і дії відповідали критеріям, встановленими зовнішнім середовищем [13, с. 209]
5	Приходченко Л.Л.	результативність пов’язана із технічною раціональністю, це результати порівняно з цілями, тобто ступінь досягнення цілей, причому у зіставленні з використаними ресурсами: оцінюються при цьому як досягнуті результати, так і наслідки, що спостерігаються [18, с. 5]
6	Федулова Л.І.	результативність – це міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об’єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї. Вона пов’язана з виробничими, технологічними та управлінськими процесами, конкретними проблемами і способами їх розв’язання [25, с. 285]
7	Терещенко Н.В.	результативність – ступінь досягнення результатів, адекватних встановленим та передбачуваним цілям, які задовольняють певні потреби зацікавлених сторін та

		створюють умови для постійного розвитку організації [23, с. 15]
8	Тищенко О.М., Кизим М.О., Догадайло Я.В.,	під результативністю розуміють загальне якісне явище, яке характеризує підсумок за всіма показниками функціонування підприємства і визначає потенціал подальшого розвитку [24, с. 46]

Приймаючи до уваги тлумачення категорії результативності, зміст яких було наведено у таблиці 2, спробуємо сформулювати концепт відповідної категорії.

По-перше, майже кожне з наведених у таблиці 2 визначень результативності акцентує увагу на досягненні мети діяльності. Цікаво, що результативність не апелює а ні до обсягів витрачених ресурсів, а ні до факту їх обмеженості. Розбудова змісту тлумачень відбувається навколо отриманого результату, залишаючи поза увагою вартість його досягнення. Разом з тим, результативність (факт досягнення запланованого результату) є обов'язковим критерієм ефективності, а отже за певних абстрагувань ми можемо вести мову про тотожність змісту відповідних категорій. Така тотожність може мати місце лише за умови, коли досліджується не сам процес управління суб'єктом економічної діяльності або його результати, а будь-які інші економічні процеси. Один і той самий процес (управлінський, економічний, суспільний тощо) може бути оцінено як через призму його ефективності так і в контексті його результативності. У цьому випадку, точка зору експерта (суб'єкта оцінювання), а точніше система критеріїв оцінювання та методів його проведення, залежить від сформульованого замовником завдання. У разі, якщо замовник акцентує увагу на ресурсному забезпеченні отриманого результату, а не на самому факті його досягнення, то ми скоріше за все, можемо вести мову про ефективність. Відповідно, при акцентуванні уваги на результаті та ступені його відповідності до запланованого, ми зосереджуємося на результативності. Крім того, результативність тяжіє до факту діяльності (до отриманого результату), в той час як ефективність зосереджена на процесах досягнення відповідного результату. Отже, розуміння діалектики єдності та протиріч між результативністю та ефективністю, може відбуватись у межах процесу формування мети (цілепокладання) з урахуванням заздалегідь визначених пріоритетів (зосередженість на результаті або на ефективності його досягнення).

По-друге, в контексті порівняння пріоритетності ефективності та результативності для досягнення встановленої мети у межах планової або умовно ринкової економіки, на нашу думку, перевага надається саме результативності, адже питання обмеженості ресурсів є другорядним по відношенню до отриманого результату. Така точка зору є дискусійною. Наприклад, Кац І.Я. під час розгляду переваг планової (централізованої) економіки, акцентує увагу саме на питаннях ефективності, в той час як результативність залишається по за увагою дослідника [9]. Наукова позиція вченого, скоріше за все, може бути пояснена умовами, у межах яких відбувалось її формування. В умовах планової економіки, питання результативності не було об'єктом обговорення, це був той пріоритет який існував апіорі. Цілком зрозуміло, що за таких умов, результативність не може бути предметом обговорення, адже вона є плановим показником, факт досягнення якого не може бути поставлено не лише під сумнів, а навіть на рівень предмету наукової дискусії.

По-третє, вище ми звернули увагу на той факт, що результативність, так само як і ефективність є відносним показником, хоча сам результат за своєю характеристикою тяжіє до абсолютної величини, адже відображує (констатує) факт досягнення або недосягнення встановленої мети. Нагадаємо, що стандарт ДСТУ ISO 9000:2007, визначає результативність (effectiveness) як «ступінь реалізації запланованої діяльності

і досягнення запланованих результатів», в той час як ефективність (efficiency) подається через «співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами» [15, с. 8]. Тут ми робимо акцент на тому, що результативність, на відміну від ефективності може розглядатися у тому числі і по за межами прогресивних змін. Отже, результативність може бути розглянута у якості індикатора процесу, який інформує про ступінь (рівень) досягнення заздалегідь визначеної мети, в той час як ефективність характеризується не скільки самим фактом досягнення результату, скільки обсягами витрачених для цього ресурсів (наявність причинно-наслідкових зв'язків між результатом та витраченими ресурсами).

Наведені вище узагальнення, щодо категоріального змісту результативності, не вичерпують всієї множини її багатовекторного позиціонування серед інших економічних категорій, а лише сприяють розумінню окремих напрямів взаємодії між ними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблематика ефективності та результативності у межах функціонування та розвитку системи (соціально-економічної, суспільно-політичної тощо) має певні особливості.

По-перше, діалектика єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність» має прояв через узгодження значущості отриманих результатів (ефектів) для розвитку системи з обсягами витрачених для цього ресурсів. На нашу думку, на етапі трансформаційних перетворень базової основи для функціонування системи (об'єктів управління), проблематика результативності повинна розглядатись на рівні основного критерію оцінювання успішності реформування системи (досягнення встановленої мети), в той час, як забезпечення етапу функціонування системи (об'єктів управління) – обумовлює домінування критерію ефективності. В контексті змісту вище наведеної тези, можемо визначити, що для досягнення результативності розвитку відповідної системи (об'єктів управління), суб'єкт управлінських відносин повинен використовувати метод управління, а для підвищення рівня ефективності функціонування системи (об'єктів) – надати перевагу методу регулювання. Логіка наведеної конструкції полягає у тому, що метод управління використовується суб'єктом управлінських відносин, як правило, на етапі розвитку системи, здобутки якої (отримані ефекти) оцінюються переважно за допомогою критеріїв результативності, в той час як метод регулювання, використовується на етапі функціонування системи, оцінювання результатів якого, відбувається за допомогою критеріїв ефективності.

По-друге, пріоритетність тих чи інших критеріїв (індикаторів) в системі оцінювання рівня результативності або ефективності функціонування і розвитку об'єкту управління або його складових елементів залежить від рівня автоматизованості технологічних та управлінських процесів. Критерій результативності є більш пріоритетним для тих процесів або систем, рівень автоматизації яких оцінюється як високий. У цьому випадку для функціонування об'єкту управління, питання ефективності є другорядним, адже увага суб'єкту управління зосереджується перш за все на забезпеченні досягнення результату (безперебійне функціонування системи без акценту на обсягах витрачених ресурсів). Цілком очевидно, що за таких умов обсяги витрати ресурсів будуть більшими але надійність функціонування системи в цілому, наприклад відсутність необхідності втручання в її роботу для проведення регламентних робіт та обслуговування, може певним чином компенсувати відповідні втрати. У свою чергу, критерій ефективності є більш пріоритетним для тих процесів або систем, управління якими здійснюється у так званому ручному режимі, тобто рівень автоматизації функціонування об'єктів є порівняно низьким. Безумовно, що така точка зору не є бездоганною, адже критерії ефективності та результативності є занадто

пов'язаними, як за своїм змістом так і за об'єктом оцінювання. Крім того, проблематика автоматизації технологій у виробництві та управлінських процесів у соціальній системі не може бути подана виключно через призму єдності та протиріч результативності та ефективності, а отже заслуговує на окремий напрям наукових пошуків.

Наведені вище узагальнення та висновки не вичерпують всієї складності змісту порушеної проблематики, а отже питання діалектики єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність» у межах економічної теорії та практики функціонування соціально-економічної системи, є відкритими для подальших наукових пошуків. Серед перспективних напрямів в організації наукових досліджень слід виділити перш за все ті, зміст яких пов'язано з дослідженням проблематики еволюції змісту категорій «результативність» та «ефективність» у межах економічної та державно-управлінської наукової думки. Крім того, на увагу дослідників заслуговують, у тому числі і принципи та критерії оцінювання рівня результативності та ефективності функціонування, як окремої організації (підприємства) так і соціально-економічної системи в цілому.

Список літератури

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / Андрійчук В.Г. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень – червень 2014 року / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К., 2014. – 76 с.
3. Вайс К.Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / Керол Г. Вайс; пер. з англ. Р. Ткачука, М. Корчинської. – К.: Основи, 2000. – 671 с.
4. Веймер Д.Л. Аналіз політики: концепції і практика / Веймер Девід Л., Вайнінг Ейден Р.; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника. – К.: Основи, 1998. – 654 с.
5. Гончарук А.Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства (на прикладі харчової промисловості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / А.Г. Гончарук. – Одеса, 2010. – 28 с.
6. Гросул В.А. Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства / В.А. Гросул, Н.Е. Аванесова // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2 (52). – С. 233–236.
7. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер; пер. с англ. М. Котельниковой. – М.: Изд-во «Астрель», 2004. – 284 с.
8. Економічна енциклопедія / (авт. та відп. ред. Мочерний С.В. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 950 с.
9. Кац И.Я. Главный показатель эффективности / И.Я. Кац // Материально-техническое снабжение. – 1985. – №6. – С. 15–18.
10. Кондрашова В.К. Экономика полиграфического предприятия: учебник для вузов / В.К. Кондрашова, О.Г. Исаева – М.: Изд-во МГУП, 2000. – 320 с.], [Кондрашова В.К. Экономический механизм предприятия / В.К. Кондрашова // Проблемы полиграфии и издательского дела. – 2002. – № 4. – С. 176–190.
11. Косянчук Т.Ф. Результативність діяльності підприємства та її діагностика / Т.Ф. Косянчук, Ю.Г. Галкіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3, Т.1. – С. 121–124.
12. Макконелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконелл, С.Л. Брю; пер. с англ. Е.С. Иванова [и др.]. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 974 с.
13. Момот О.І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці / О.І. Момот, А.О. Демченко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3 (33). – С. 207–210.
14. Огійчук М.Ф. Ефективність використання оборотних засобів, їх облік та оцінка: монографія / М.Ф. Огійчук, С.І. Василішин; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. – К.: Алерта, 2014. – 338 с.
15. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005, IDT) ДСТУ ISO 9000:2007 [електронний ресурс] / Системи управління якістю: видання офіційне // Національний стандарт України. – Режим доступу: http://dbn.at.ua/ Id/11/1128_432_iso9000-1-.pdf
16. Парето В. Трансформация демократии / Парето В.; пер. с итал. М. Юсима. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2011. – 208 с.
17. Подольчак Н.Ю. Соціально-економічна ефективність систем менеджменту машинобудівних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Н.Ю. Подольчак. – Львів, 2010. – 45 с.
18. Приходченко Л.Л. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика [електронний ресурс] / Приходченко Л. // Державне будівництво. – 2009. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/1/07.pdf>
19. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [електронний ресурс] / Кабінет міністрів України // Єдиний урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/247806106/Program2.pdf>

20. Решетило В.П. Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання: монографія / В.П. Решетило, Н.С. Міщенко, О.В. Шубна. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 157 с.
21. Самуельсон Пол А. Мікроекономіка / Самуельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д.; пер. з англ. С. Панчишина. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
22. Сич Є.М. Діагностика ефективності діяльності підприємства [електронний ресурс] / Є.М. Сич, Т.В. Хотько // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 34. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/2531>
23. Терещенко Н.В. Модель комплексной оценки результативности СМК / Н.В. Терещенко, Н.С. Яшин // Методы менеджмента качества. – 2006. – № 4. – С. 12–17.
24. Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятия: монография / Тищенко А.Н., Кизим Н.А., Догайдайло Я.В. – Харьков: ИНЖЭК, 2005. – 144 с.
25. Федулова Л.І. Менеджмент організацій: підручник / Федулова Л.І. – К.: Либідь, 2004. – 448 с.